

İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Maliye Araştırma Merkezi Konferansları
45. Seri / Yıl 2004

1924-1999 DÖNEMİ
ASKERİ HARCAMALARINDAN HAREKETLE
2. KÖRFEZ SAVAŞI VE BU DÖNEMDEN
SONRAKİ MUHTEMEL SAVAŞLARIN
TÜRKİYE'DEKİ SAVUNMA
HARCAMALARINA OLASI YANSIMALARI

Yrd. Doç. Dr. Mustafa TEKİN
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi
Ekonometri Bölümü

Murat ÇİFTÇİ
Yıldız Teknik Üniversitesi
Mali İkt. & İkt. Tarihi & Kalkınma İkt. ve İkt. Büyüme Bilim Dalları
Uzmanı

ÖZET

Bu çalışmada, savaş dönemlerinin Türkiye'deki savunma harcamaları üzerinde anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açacak boyutta şiddetli sıçramaya yol açıp açmadığı, öncelikle incelenmiştir. Ayrıca askeri müdahale dönemlerinde de böyle bir etkinin olup olmadığı incelenmiştir.

Bu çerçevede yapılan istatistiksel analizlerde yalnızca 1939-1945 yılları arasında devam eden II. Dünya Savaşı'nın, savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açtığı sonucuyla karşılaşılmaktadır. Bu çerçevede Türkiye'deki savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olabilecek gelişmenin kısmi çaplı olmayan doğrudan ya da dolaylı olarak Türkiye'yi etkileyen genel çaplı bir savaş olabileceği görülmektedir. II. Körfez Savaşı'nın da bu çerçevede Türkiye'deki savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açabilecek şiddette sıçratma yaratmayacağı sonucuyla karşılaşılmaktadır.

Peacock-Wiseman'ın savaşın genel olarak savunma – kamu harcamalarında sıçramalı artış tezinin Türkiye için geçerli olmadığı sonucuyla da karşılaşılmaktadır. Yapısal kırılmanın gerçekleştiği II. Dünya Savaşı sonrasında dahi, savunma harcamalarında üst blokta tutunma yeterliliğinin mevcut olmadığı ve savaş öncesi dönemdeki düzeylere süratle inildiği görülmektedir.

ABSTRACT

In this study, it has been mainly analyzed if the periods of war cause a significant structural break that creates a sharp jump on the Turkey's defense expenditures. Additionally it has been also examined if such an effect exists during the periods of military revolution and intervention.

Statistical analysis that is accomplished in this frame, it is seen that II. World War which lasted only for six years (1939 – 1945), caused a significant structural break in the defense expenditures. In this aspect, it can be anticipated that the event which may cause a structural break in the defence expenditures of Turkey can be a prospective war which will be affecting a wide range of countries and which will directly or indirectly concerns Turkey. Therefore, it can be concluded that the II. Gulf War will not create a severe jump which may give way to a noticeable structural break in the defense expenditures of Turkey.

It is also seen that Peacock – Wiseman's Thesis "war causes a general ascend in defense and public expenditures" is not valid for Turkey. Even after the II. World War during which a noticeable structural break was present in the defense expenditures, a constant highness in the expenditures does not exist and a rapid descend to the levels of prewar period is apparent.

KEYWORD: genel-kısmi savaş, askeri ihtilal-müdahale, savunma harcamaları, Peacock-Wiseman sıçramalı artış tezi, 2. Körfez Savaşı, Regresyon, Kukla değişken, Otokorelasyondan arındırma

GİRİŞ

Ünlü askeri kuramcı general Clausewitz'in tanımıyla düşmanı, irade kabulüne zorlamak için kuvvet kullanma eylemi anlamı taşıyan savaşın (C.V. CLAUSEWITZ,

1999:s.,20) kapsamı ve etki gücü de giderek kısmi karakterden global genişliğe doğru gitmiştir. Böylece savaş, daha karmaşık ve maliyetli bir konuma erişmiştir.

Kapsamın genişliği, topyekün savaş kuramının da gelişmesine yol açmıştır. I. Dünya Savaşında ölen 9,8 milyon kişinin %5,7'si sivilken, II.Dünya Savaşında ölen sayısı 52 milyona ve sivillerin ağırlığı da %48'e ulaşmış, kısmi bir savaş konumundaki Kore Savaşında ise sivillerin ölenler içindeki ağırlığı %84'e yükselmiştir. (ERDEM, 1987:s.,55) II. Dünya Savaşı sonrasında yarım aşırı aşan süre sıcak savaşların kapsamı kısmi karakterde olmuş, ancak bu döneme damgasını vuran soğuk savaşta nükleer silahların muazzam etkisi karşısında psikolojik savaş ve caydırıcılık ilkeleri, esas konuma erişmiştir.

Misilleme korkusunun sonucunda II. Dünya Savaşından itibaren kitle imha silahlarının kullanılması kısmi çapta kalmış (ÇİFTÇİ, 2001:s.,6), buna karşılık halkın savaş ekonomisi koşullarının varlığına inancı derinleşmiştir. Ancak, soğuk savaş koşullarının ılımlaşmasıyla beraber askeri harcamaların yüksekliği doğrultusunda kamuoyu oluşabilmiştir. Yine de 1985'te GALLUP tarafından yapılan bir ankette deneklerin %46'sı askeri harcamaların yüksek olduğu görüşünü belirtmiştir (STIGLITZ, 1994:s.,378).

II. Dünya Savaşı deneyiminde de askeri harcamaların dünya çapında yükseldiği görülmüştür (BROCHIER., 1971:s., 57). Bu noktada da Peacock-Wiseman tarafından geliştirilen kamu harcamalarında sıçramalı artış tezi güncellik kazanmıştır

II. PEACOCK-WISEMAN'IN SIÇRAMALI ARTIŞ TEZİ

Kamu harcamalarının büyüme trendi, 1883'te Adolph Wagner tarafından hazırlanan "Devlet faaliyetlerinin sürekli artış yasası" ile ilk olarak ortaya konmuştur (ECKSTEIN, 1967:s., 6-7). Daha sonra yaşanan savaşların kamu harcamalarında sıçramaya yol açarak oluşan yeni plato'da tutunmanın devam ettiğini içeren Peacock-Wiseman sıçramalı artış tezi literatürde güncellik kazanmıştır (ÖNDER, 1974:s., 24-27). Oshimo'nun kamu gelirindeki artış dinamikli analizi de bu tezi desteklemiştir (KORKMAZ, 1998: s., 5-6).

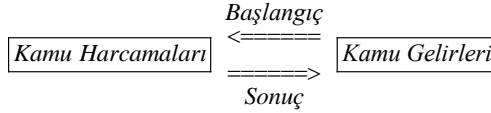
Peacock-Wiseman sıçramalı artış tezinde hedef alınan çalışma kapsamı, İngiltere'dir ve zaman aralığı da, çalışmada zaman zaman değişmekle beraber 1890-1955 dönemini kapsamaktadır (PEACOCK, 1961:s 28).

Peacock-Wiseman'ın tezinde yaşanan önemli sorunların başında bir genellemeye gidilmesi yatmaktadır. Tanımlama eksiğiyle ulusal ekonomilerin tümüne model olarak uygulanan tez, Türkiye'de Dr. Esin AKBULUT'un yaptığı istatistiksel uygulamada da olduğu gibi temsili bulunamamıştır (AKBULUT, 1993: s.,245-259).

Peacock-Wiseman'ın tezinin bu denli önemli kabul edilmesinin ardındaysa, geleceğe yönelik öngöründe bulunma ihtiyacında doğan trend karakterinin belirlenmesi zorunluluğudur. Ancak global çapta bir temsilciliğin mevcut olmadığı görülmektedir.

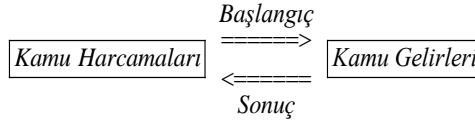
Peacock-Wiseman'ın uygulamasında son derece ciddi saptama hataları mevcuttur. Bu sapmaların en önemlisi de analizin hangi dinamikte yapılacağı noktasındadır. Genel olarak Peacock-Wiseman'da vergileme kapasitesindeki

genişlemenin üzerinden gidilmektedir. Yani arz dinamikli analiz tercih edilmiştir. Buna bağlı olarak da daha çok faydalanma ilkesinden hareket edilmiştir. Bu noktada değişken sorunu mevcuttur. Aşağıdaki iki şekilde faydalanma-iktidar ilkelerinin açılımı yapılmaktadır (ÇİFTÇİ, 2001:s.,14) .

$$K_h = \text{Kamu Harcamaları}, K_g = \text{Kamu Gelirleri}, K_h = f(K_g)$$

Şekil 1: Faydalanma ilkesine göre Kamu Gelir-Gider İlişkisi

$$K_h = \text{Kamu Harcamaları}, K_g = \text{Kamu Gelirleri}, K_g = f(K_h)$$

Şekil 2: İktidar ilkesine göre Kamu Gelir-Gider İlişkisi

Yukarıdaki sınıflandırmanın farklılığı, faydalanma ilkesinde kamu gelirlerine göre harcamaların belirlenmesine karşılık, iktidar ilkesinde kamu harcamalarına göre gelirlerin temininde yatmaktadır. Yani fonksiyonel ilişki iki durumda tam tersidir. Bu metodolojik hatanın en önemli nedeni de vergi sınırının yıllar itibarıyla artmasıdır. 19. asrın sonuyla 20. yüzyılın başı arası LEROY-BEAULIELI'nun vergi sınırı %12-15 oranında tespit etmişlerdir ve bu oran günümüz ABD literatüründe %50 olarak kabul edilmektedir (SCHMÖLDERS, 1976:s.,112). Bu noktada da gerçekleşen yüksek artışın sebeplerini arama yoluna gidilmiş ve sebepler arasında savaşlar bulunmuştur.

Türkiye gibi ülkelerde kamu gelirleri içersinde dolaylı vergilerin ağırlığı son derece yüksektir. Ancak kurumsallaşmış piyasa ekonomilerinde kurumlar vergisi ağırlıklı konumdadır. Dolayısıyla savaşın toplumun geneli itibarıyla vergi ödeme isteğini artırıcı etkide bulunması çok da belirleyici bir konumunda değildir.

Dikkat edildiğinde sırcayışın gerek başlangıcında ve gerekse de sonrasında üst platoda tutunmasında Peacock – Wiseman'ın bakış açısının aksine talep dinamikli (kamu harcamaları) bir yapı mevcuttur.

Türkiye gibi kurumsallaşma sürecindeki ülkelerdeyse, savunma yada seçişe göre savaş ekonomisi koşulları kısmi çapta olduğundan ekonomisi içersinde durağan bir ağırlığa sahiptir. Arizi değişmelere karşı duyarlılığın son derece düşük olduğu bu ülkelerde, sırcama olması durumunda dahi tekrar eski seviyeye gerek ulusal sermayenin ulusaşırılaşmaması ve gerekse de borçlanmanın sınırlı kalması nedeniyle kurumsal

baskının asgarileşmesinden dolayı dönülmektedir. Şimdi Türkiye'ye yönelik uygulamaya gidilecektir.

III. İSTATİSTİKSEL UYGULAMALAR

Bu bölümde 1924 –1998 periyodunda savunma ekonomisi açısından önemli kabul edilen dönemlerde savunma harcamalarında herhangi bir yapısal kırılma olup olmadığı ve yapısal kırılma olmuşsa hangi önemli hadiselerin bu dönüşüme yol açtığını belirlemek için istatistik uygulamalar yapılarak askeri harcamaların etkileri araştırılacaktır.

III.1. ANALİZDE KULLANILACAK VERİLER

1924-1994 yılları arasındaki veriler maliye bakanlığından (MALİYE BAK. SAVUNMA VE GÜVENLİK HİZMETLERİ, 1993) 1995-1999 periyodundaki veriler de yine maliye bakanlığının bütçe gerekçelerinden derlenmiştir (MALİYE BAK. 1997-1999-2001 YILLARI BÜTÇE GEREKÇELERİ). 1924-1999 yıllarını kapsayacak şekilde düzenlenen cari veriler **SAV**, **GSMH** şeklinde tanımlanmıştır. 1923, 1948, 1968 ve 1987 bazlı cari ve reel savunma harcama değerleri elde edilmiş bunlardan 1924-1999 periyoduna ait deflatör değerleri elde edilerek cari olan **SAV** ve **GSMH** değerleri reel hale getirilmiş **SAVREEL** ve **GSMHREEL** şeklinde tanımlanmıştır.

III.2. İSTATİSTİKSEL UYGULAMA MODELİ

SAV ve **GSMH** serilerinin Cari değerleri ile gelişimi gözüne alındığında değişkenlerin logaritmik olarak kullanılmasının daha uygun olacağı saptanmıştır. Zaman serilerine dayalı regresyon çözümlenmeleri, kullanılan zaman serilerinin durağan olduğu varsayımına dayanır. Bu sebepten dolayı ilk aşamada kullanılacak olan serilerin durağan olup olmadığı birim kök testi ile incelenmiştir. Durağanlık için uygulanan Augmented Dickey–Fuller (Dickey-Fuller, 1979:s., 427-431) testinin sonuçları aşağıda gösterilmiştir.

Birim Kök Durağanlık Testi

Değişken	Gecikme Uzunluğu	Augmented Dickey-Fuller (ADF)	%5 Kritik Değer
LOGGSMH	2	2,8315	-3,4713
F(LOGGSMH)*	3	0,23375	-1,9449
FF(LOGGSMH)**	3	-7,07138	-1,9450
LOGSAV	1	-1,9867	-3,4704
F(LOGSAV)*	3	-0,4439	-1,9449
FF(LOGSAV)**	2	-8,2669	-1,9449

* F Birinci farkı alınmış seriyi göstermektedir

** FF İkinci farkı alınmış seriyi göstermektedir.

Tablodan görüleceği gibi **LOGSAV** ve **LOGGSMH** serileri 2. mertebeden durağandır. Serilerin koentege olup olmadığını araştırmak için Engle-Granger. testinden faydalanılmış ve sonuçlar aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Değişken	Gecikme Uzunluğu	Augmented Dickey-Fuller (ADF)	%5 Kritik Değer
KALINTI	3	-2,4065	-1,9448

Engle-Granger koentege test sonuçlarına göre, **LOGSAV** ve **LOGGSMH** değişkenlerinin koentege olduğu için değişkenlerin düzey değerleriyle yapılacak regresyonu anlamlıdır. Yani düzmece değildir (GUJARATI, DAMODAR , 1999:s.726).

LOGSAV = $\beta_0 + \beta_1 \text{LOGGSMH}$ (1924 1999) n=75		
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri Prob
Sabit terim	-2,75685	-36,807 0,000
GSMH	0,970539	172,102 0,000
R² = 0,99	DW =0,521	Prob(F) = 0,000

Logaritmik modelde model ve Katsayılar istatistik olarak anlamlı olmasına rağmen Otokorelasyonun tespiti için kullanılan **Durbin-Watson istatistiği D-W= 0.521** olarak elde edildiğinden negatif yönlü otokorelasyonun olduğu görülmektedir. Modelde otokorelasyon olduğu için modelin varsayımlarının sağlanmadığı ve dolayısıyla da model geçersiz olduğu için otokorelasyon değerinin tespiti ve arındırılması işlemi gerekecektir.

Otokorelasyon tespiti için Durbin'in iki aşamalı yöntemine göre (KOUTSOYIANNİS.A, 1992: s.,231)

Durbin iki aşamalı tablosu	
1.aşama	$t_{\text{tablo}}(0.05;75) = 1.99$
$\hat{e}_t = 0.717 e_{t-1}$	$t_{\text{hes}} = 0.717/0.077 = 9.24$ 9.24>1.99 anlamlı
$\hat{e}_t = \hat{\rho}_1 e_{t-1}$ sh (0.077)	

2.aşama	$t_{\text{tablo}}(0.05;74) = 2.89$
$\hat{e}_t = \hat{\rho}_1 e_{t-1} + \hat{\rho}_2 e_{t-2}$	$t_{\hat{\rho}_1} \text{hes} = 0.691 / 0.115 = 5.99$
$\hat{e}_t = 0.691 e_{t-1} + 0.07 e_{t-2}$	5.99 > 2.89 anlamlı
sh (0.115) (0.114)	$t_{\hat{\rho}_2} \text{hes} = 0.076 / 0.114 = 0.67$
	0.67 < 2.89 anlamsız

İkinci aşamada yüzde 5 anlamlık düzeyinde $\hat{\rho}_1 = 0.691$ ve anlamlı, $\hat{\rho}_2 = 0.076$ ve anlamsız bulunduğundan regresyon denklemi birinci dereceden ardışık bağımlılığa sahiptir. O halde ilk aşamadaki $\hat{\rho}_1 = 0.71$ değeri otokorelasyon değeridir.

Otokorelasyonun ($\hat{\rho}_1 = 0.71$) kaldırılması için gerekli olan **Genelleştirilmiş Farklar yöntemi** nin uygulanması için veriler üzerinde

$$\text{DLOGSAV} = \text{LOGSAV}_t - 0,71 \times \text{LOGSAV}_{t-1}$$

$$\text{DLOGGSMH} = \text{LOGGSMH}_t - 0,71 \times \text{LOGGSMH}_{t-1}$$

Şeklinde **dönüşümler** yapılmıştır. Aynı model bu kez dönüştürülmüş veriler üzerinde oluşturulup aşağıdaki tabloda verilmiştir.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1 \text{DLOGGSMH}$ (1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,782511	-16,066	0,000
DLOGGSMH	0,968083	81,100	0,000
R² = 0,98	DW = 1,99	Prob(F) = 0,000	

Genelleştirilmiş farklar yöntemine göre dönüştürülüp oluşturulan model ve Katsayılar istatistiksel olarak anlamlıdır. Otokorelasyonun tespiti için kullanılan Durbin-Watson istatistiği ise **D-W=1,99** olarak elde edilmiştir. Bu değer **D_U = 1,68** üst limitinden büyük olduğundan modelin otokorelasyon sorunu giderilmiştir. Regresyon model olarak (prob(F-statistic)=0,0000) ve katsayılar bakımından anlamlı ve otokorelasyon bulunmadığından varsayımlar açısından geçerli bir model haline gelmiştir.

Modelde tanımlama (spesifikasyon) hatasının olup olmadığı Ramsey RESET testi ile bakılarak spesifikasyon hatasının olmadığı yani modelin fonksiyonel şeklinin doğru kurulduğu, ayrıca modelde eksik başka değişkenlerin bulunmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

$$DLOGSAV = -1,636 + 1,610DLOGGSMH - 0,385DLOGSAV^2 + 0,081DLOGSAV^3 - 0,005DLOGSAV^4$$

($F_{hes} = 2.47 < F_{tablo}(0.05;3;70)=2.73$ olduğundan **H₀ kabul spesifikasyon hatası yoktur.**)

Modelin sabit varyans varsayımının geçerli olup olmamasının belirlenmesinde kullanılan testlerden biri de Goldfeld-Quandt testidir¹. Bu teste **H₀:sabit varyans varsayımı geçerlidir, H₁:sabit varyans varsayımı geçerli değildir** şeklindedir. Bu sınamada bağımsız değişken olan DLOGGSMH büyükten küçüğe doğru sıraya dizilir. Ortadan $p = (n/5) = (75/5) = 15$ gözlem atılarak veri iki döneme ayrılır. 1.dönem 1925-1954 ($n_1=30$) olarak 2.dönem ise 1970-1999 ($n_2=30$) olarak tespit edilmiş olup orta kalan 15 gözlem(1955-1969) atılarak iki ayrı regresyon denklemi elde edilmiş bu dönemlere ait regresyonlar ve SSE değerleri hesaplanarak aşağıda verilmiştir.

1.Dönem 1925 - 1954

$$DLOGSAV = -0.726 + 0.960DLOGGSMH \quad SSE_1 = 1.38$$

2.Dönem 1970 - 1999

$$DLOGSAV = -0.995 + 1.005DLOGGSMH \quad SSE_2 = 0.27$$

$$SD1 = 1/2(n - p - 2k) = 1/2(75 - 15 - 2.2) = 28$$

$$SD2 = 1/2(n - p - 2) = 1/2(75 - 15 - 2) = 29 \quad F_{hes} = \frac{SSE_2}{SSE_1} = \frac{0.27}{1.38} = 0.196$$

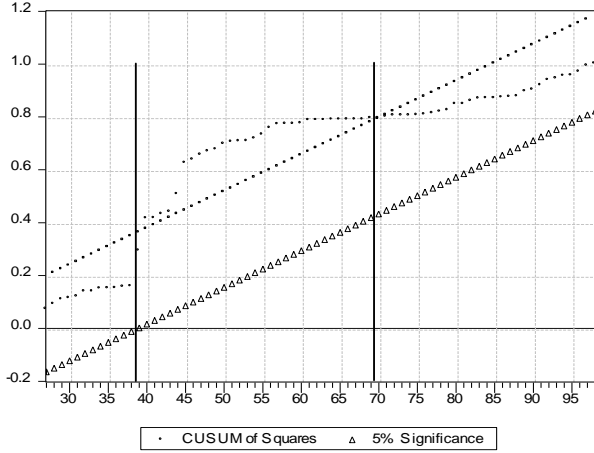
$$F_{tablo}(0.05;SD1;SD) = F_{hes} = 0.196 < F_{tablo}(0.05;28;29) = 1.86 \text{ olduğundan}$$

H₀ kabul sabit varyans varsayımı geçerlidir

bu hesaplara bakılarak regresyon modelinin sabit varyans varsayımının geçerli olduğu tespit edilmiştir.

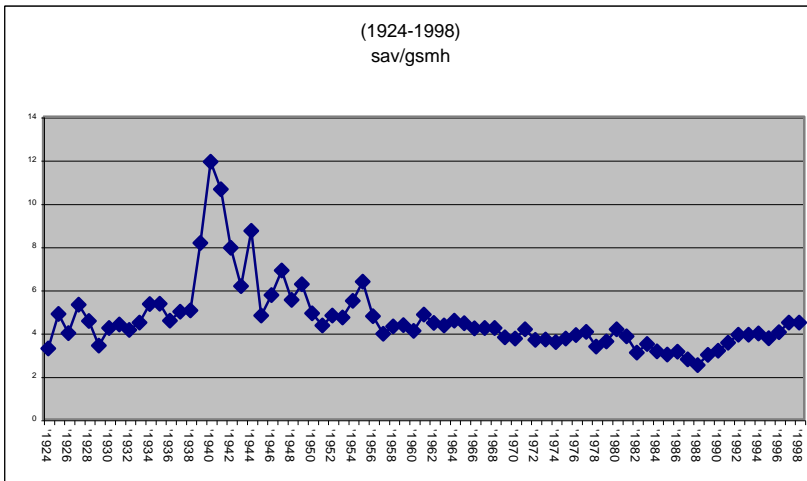
Yapısal kırıklığı gösteren CUSUM-SQ grafiği çizdirilip yapısal kırıklığın 1940-1970 yılları olduğu sonucuna ulaşılmıştır bu durum aşağıdaki grafikten (**Grafik 1.**) kolayca izlenebilir.

¹ J.Johnston Goldfeld-Quandt ve Spearman sıra korelasyonu sınamalarını, farklı varyansın ortaya çıkarılmasında Glejser sınamasından üstün tutmaktadır. Koutsosyiannis. A, Ekonometri Kuramı, a.g.e s.,191

Grafik 1.

Cusum SQ de yapılan analiz neticesinde ilk bakışta 1940-1970 döneminde yapısal kırılmanın mevcut olduğu yönünde izlenimlerin oluşmasına yol açacak sonuçlarla karşılaşılmasına karşılık söz konusu dönem de her yıl için yapılan **Chow Break Point testi** sonucunda yapısal kırılmanın hiçbir iktisadi dayanağının olmadığı yönünde istatistiksel sonuçlarla karşılaşılmıştır. Bunun üzerine **sav/gsmh** oranları elde edilerek aşağıda grafiği (Grafik 2) çizilmiştir. Grafikte de görüleceği üzere 1940-1970 döneminde genel olarak, herhangi bir yapısal kırılmayı andıracak düzeyde **sav/gsmh** seviyesinde ciddi bir **nisbi** değişim söz konusu değildir.

Grafik 2.

Yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere 1924-1999 döneminde yalnızca II.Dünya Savaşı yıllarında (1939-1945) askeri harcamalarda sıçrama mevcut olup genel olarak **sav/gsmh** düzeyinin yatay hareket ettiği görülmektedir.

Bu noktada Cusum sq test grafiğinde (Grafik 2.) 1940-1970 döneminde yapısal bir kırılmanın mevcut olduğu yönündeki sonucun oluşumunda söz konusu periyodun serinin tam ortasına denk düşmesi (**1940 öncesinde 16 yıl 1970 sonrasında 18 yıllık veriler mevcuttur**) ve 1940-1945 periyodunun II.Dünya Savaşı dönemi içinde yer alması sebebiyle ilgili dönemin,1940-1970 döneminin sav/gsmh ortalamasını yükseltiyor olması sebebiyle yapay bir kırılmayı ifade etmektedir.

Buraya kadar yapılan bütün işlemler **SAV-GSMH, SAVREEL-GSMHREEL, LOGSAVREEL-LOGGSMHREEL** değişkenleri ile denenmiş fakat istatistik olarak anlamlı bir model elde edilememiştir. **LOGSAV/LOGGSMH, SAVREEL/GSMHREEL, LOGSAVREEL/LOGGSMHREEL** oranları bulunup grafikleri çizildiğinde Grafik 2.deki yapıya benzer durumlarla karşılaşmıştır.

Bu noktada dummy değişkenler vasıtasıyla düzeltilmiş (genelleştirilmiş farklar yöntemi ile düzeltilmiş) logaritmik serimizdeki olası kırılmanın mevcut olduğu dönemler test edilecektir.

III. 3. DOĞRUDAN YADA DOLAYLI OLARAK GİRİLEN SAVAŞLARIN TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ

1924-1998 Döneminde Türkiyenin doğrudan yada dolaylı olarak katıldığı dört önemli savaşla karşılaşmaktayız. Bunlar;

- **II. Dünya Savaşı (1939-1945):** Savaşa doğrudan girilmemesine karşılık savaş tehdidinde karşı ciddi önlemlerin alınması sorunuyla karşılaşmıştır.
- **Kore Savaşı (1950-1953):** Bir Tugay askerle savaşa katılmılmıştır.
- **Kıbrıs Barış Harekatı (1974):** 1974'de gerçekleştirilen barış harekatı sonrasında 1979'da Amerikan ambargosunun son bulmasına kadar savaş koşulları ağırlığını muhafaza etmiştir.
- **Körfez Savaşı (1991):** 1990'dan itibaren başlayan savaş koşulları 1991'de hat safhaya ulaşmış Kuzey Irak'taki operasyonlar dışında aktif olarak savaşa girilmemiştir.

III.3.1 İKİNCİ DÜNYA SAVAŞININ TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ

1939-1945 Döneminde milyonlarca insanın asker olarak görev yaptığı yalnızca Almanya'da savaşın başındaki seferberlikte 1,5 milyonluk askeri mevcudun savaşın sonuna doğru 13 milyona ulaştığı (ÇİFTÇİ, 2001:s.,32) bir genel savaşta Türkiye'nin tepkisiz kalması beklenemezdi. Temel enerji kaynağı olan petrol yataklarının bulunduğu Ortadoğu, Kafkasya ve Orta Asya'ya geçiş güzergahında kilit konumu da olan Türkiye'nin; ABD, Japonya ve SSCB'nin katılımıyla ilk gerçek anlamda dünya savaşı

konumundaki (ÇİFTÇİ, 2001:s.,32) bu dönemde ,yaşanan global gelişmelerden etkilenmesi de kaçınılmaz olmuştur.

Aşağıda 1924-1999 Döneminde 1939-1945 dönemi için kukla (Dummy) değişken konulmak suretiyle anlamlı bir yapısal kırılmanın olup olmadığı konusu istatistiksel olarak regresyon analizine tabi tutulmuştur.

Çoklu regresyonda Dummy =D1: 1939-1945 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D1 + β_3D1xDLOGGSMH (1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8296	0,0485	0,000
DLOGGSMH	0,9768	84,582	0,000
D1	1,4467	0,5022	0,005
(D1xLOGGSMH)	-0,5100	-2,6037	0,011
R² = 0,99	DW = 2,27	Prob(F) = 0,000	

regresyon modeli %95 güven aralığında anlamlıdır. Bütün değişkenlerin geçtiği bu model de aynı zamanda oto korelasyon hali de yoktur. Dolayısıyla 1939-1945 döneminde model ve bütün değişkenlerin katsayıları istatistiksel olarak anlamlı olduğundan savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya II. Dünya Savaşının sebep olduğu sonucuna varılmıştır.

III.3.2. KORE SAVAŞININ TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ

Bu kısımda 1950-1953 Döneminde devam eden Kore Savaşının Türkiyedeki Savunma Ekonomisinde yapısal kırılmaya sebep olup olmadığı dummy değişken vasıtasıyla İstatistiksel analize tabi tutulacaktır.

Çoklu regresyonda Dummy =D2: 1950-1953 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D2 + β_3(D2xDLOGGSMH) (1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8063	-15,5043	0,000
DLOGGSMH	0,9684	78,0669	0,000
D2	-2,5935	-0,8067	0,422
(D2xDLOGGSMH)	0,8637	0,7855	0,434
R² = 0,98	DW = 1,95	Prob(F) = 0,000	

Aktif olarak 1,5 yıllık Dönemta cereyan eden ve 1953 'teki ateşkes antlaşmasıyla da bütünüyle sona eren Kore savaşına Türkiye bir Tugaylık Askeri birliği ile aktif olarak katılmıştır. Ancak birliğin bütün harcamalarının Nato tarafından karşılanması ve Güney Koreye gönderilen askeri birliğin büyüklüğünün ortalama 1 milyon kişilik ve T.S.K.'nin yaklaşık binde 5'ine denk gelecek cesamette küçük olması Askeri harcamalarda Türkiye açısından yapısal kırılmaya imkan tanıyacak boyutta yükselmesine olanak tanımamıştır. Bu nedenle model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 3. 3. KIBRIS BARIŞ HAREKATININ TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ

Bu kısımda 1974 te gerçekleştirilen ve Amerikan Ambargosunun etkisiyle 1979 yılına kadar etkisini sürdüren Kıbrıs Barış Harekatinin Savunma Ekonomisinde yapısal bir kırılmaya sebep olup olmadığı dummy değişken vasıtasıyla analize tabi tutulacaktır.

Çoklu regresyonda Dummy =D3: 1974-1979 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D3 + β_3(D3xDLOGGSMH) (1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8152	-15,9563	0,000
DLOGGSMH	0,9708	78,2076	0,000
D3	0,0825	0,0656	0,947
(D3xDLOGGSMH)	-0,0307	-0,1057	0,916
R² = 0,97	DW = 1,97	Prob(F) = 0,000	

Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından Kıbrıs Barış Harekatinin Savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 3. 4. KÖRFEZ SAVAŞININ TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNE ETKİSİ

Türkiye'nin doğrudan katılmadığı ancak dolaylı olarak Kuzey Irak'ta bulunmak suretiyle yer aldığı Körfez savaşı, gerçekleştiği alan açısından kısmi karakterli bir savaştır. Örneğin ABD'nin II.dünya savaşından itibaren katıldığı dört aktif savaşta personel sayılarına bakıldığında bu yapı teyit edilmektedir.

ABD' nin 1959 - 2002 PERİYODUNDA 4 BÜYÜK SAVAŞTAKİ PERSONEL SAYISI						
SAVAŞLAR	KARA	DENİZ	DENİZ PIYADE	HAVA	ULUSAL MUHAFIZLAR	TOPLAM
İLDÜNYA SAVAŞI	11,260,000	4,183,466	669,100	-	241,093	16,353,659
KORE SAVAŞI (1950-53)	2,834,000	1,177,000	424,000	1,285,000	44,143	5,764,432
VİETNAM SAVAŞI (1964-1973)	4,368,000	1,842,000	794,000	1,740,000	8,000	8,754,000
KÖRFEZ SAVAŞI (1991)	246,682	98,852	71,254	50,751	400	467,939

KAYNAK: The WORD ALMANAC BOOKS (2002), The Word Almanac and book of feets 2002, St.Martin's Press, Newyork. s.209

Türkiye'nin doğrudan katılmadığı körfez savaşı da savunma harcamalarında yapısal kırılmaya neden olup olmadığı da regresyon analizi ile test edilecektir.

Çoklu regresyonda Dummy =D4: 1990-1991 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$ DLOGGSMH + β_2 D4 + β_3 (D4xDLOGGSMH) (1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8119	-15,6136	0,000
DLOGGSMH	0,9685	75,6050	0,000
D4	-5,2591	-0,3204	0,947
(D4xDLOGGSMH)	0,8492	0,3235	0,916
R² = 0,98		DW = 1,97	Prob(F) = 0,000

Savaş koşullarının başladığı 1990 ve 1991 yılları Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 3. 5. SAVAŞ KOŞULLARININ TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ ÜZERİNE TOPLU UYGULAMA

Bu kısımda yukarıda tek tek analizi yapılan dört ayrı savaş döneminin Türk savunma ekonomisinde yapısal değişmeye yol açıp açmadığı hususunda dummy değişken vasıtasıyla istatistiksel analize gidilecektir.

Çoklu regresyonda Dummy =D5: 1939-1945, 1950-1953, 1974-1979, 1990-1991 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1 DLOGGSMH + \beta_2 D5 + \beta_3 (D5 \times DLOGGSMH)$			
(1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8545	-15,1551	0,000
DLOGGSMH	0,9775	73,5845	0,000
D5	0,1973	1,4966	0,139
(D5xLOGGSMH)	-0,0444	-1,3041	0,196
R² = 0,98		DW = 2,07	Prob(F) = 0,000

Dört savaş dönemini birlikte toplu olarak aldığımız istatistiksel analizde Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

Dikkat edilecek olursa toplu sonuçlardaki istatistiksel değerlerin Kore-Kıbrıs-Körfez savaşlarındaki istatistiksel değerlerden çok daha yapısal kırılmaya yakın olduğunu göstermektedir. Bunda II. Dünya Savaşındaki şiddetli yapısal kırılmanın tesiri etkili olmuştur. II. Dünya Savaşındaki 6 yılda dummy değişkenine 1 değeri verildiği halde toplu sonuçlarda veri kısıtı 3 katına çıkartılarak 18 yıla genişletilmiştir. Yapılan cusum sq analizinde yapısal kırılmanın yapay olarak 1940-1970 döneminde karşımıza çıkması da daha önce de vurgulanıldığı üzere II.Dünya Savaşındaki sıçramanın etkili olduğu bu toplu analizde bir kez daha teyit edilmektedir.

III. 4. ASKERİ İHTİLALLERİN TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ

Türkiye’de savunma ve kamu harcamalarını sıçratma etkisinin Peacock – Wisemancı bakış açısıyla hangi faktörlerin etkili olduğu üzerine yapılan araştırmalarda

genel olarak dünyadaki uygulamaların aksine savaş koşullarının mevcut olduğu dönemler yerine daha çok askeri ihtilal dönemleri ele alınmaktadır.

Bu çalışmada esas araştırma konusu olan savaş dönemlerinin savunma harcamaları üzerinde anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açıp – açmamasıyla; Türkiye’deki genel çalışma konusunun askeri ihtilal dönemlerini içermesi sebebiyle sınırlı kalınmamış, askeri ihtilal dönemleri de istatistiksel analize dahil edilmiştir.

Çeşitli araştırmacılar, askeri ihtilallerin savunma harcamaları üzerinde PEACOCK – WISEMANCI bakışla, sıçratma etkisinde bulunduğu üzerine sonuçlar bulmuşlardır. (AKBULUT, 1993: s.,245-259) Bu bölümde askeri ihtilal dönemlerinin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal bir değişikliğe yol açıp – açmadığı sınanacaktır.

III. 4. 1. 27 MAYIS HAREKETİNİN TÜRK SAVUNMA EKONOMİSİNDEKİ ETKİSİ

Bu kısımda 27 Mayıs 1960 ihtilalinin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açıp – açmadığı istatistiksel analize tabi tutulacaktır. 27 mayıs hareketi sonrasında dummy değişkenlerin 1960-1963 yılları arasında 1 diğer yıllarda da 0 kabul edilmesinde, Albay Telat Aydemir ayaklanması ve diğer sebepler den dolayı sivil yaşama tam olarak 1963 yılından sonra girilmesi etkili olmuştur.

Çoklu regresyonda Dummy =D6: 1960-1963 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D6 + β_3(D6xDLOGGSMH)			
(1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8141	-15,7137	0,000
DLOGGSMH	0,9697	78,1290	0,000
D6	1,3648	0,3476	0,729
(D6xDLOGGSMH)	-0,4137	-0,3528	0,725
R² = 0,98		DW = 1,95	Prob(F) = 0,000

Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından 27 Mayıs hareketinin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 4. 2. 12 MART ASKERİ MÜDAHALESİNİN TÜRKİYEDEKİ SAVUNMA HARCAMALARINA ETKİSİ

12 Mart askeri müdahalesi neviyat olarak 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri ihtilallerinden farklılık arz eder. 1971'deki müdahale diğer iki askeri ihtilalin aksine sivil yönetime doğrudan el konulmadığı, buna karşılık sivil yönetimin dolaylı olarak değiştirilerek güdümlü teknokratlar hükümeti dönemine geçilmesini; anayasada, genel hukuk sisteminde ciddi dönüşümlerin gerçekleştirildiği bir dönemi ihtiva etmektedir. Bu nedenle 1971-1972 periyodu 27 Mayıs ve 12 Eylül askeri ihtilalleri ile benzer karakterde olup çalışma konusu olarak istatistiksel analize tabi tutulacaktır. Yapılacak istatistiksel analizde 1971 ve 1972 yılları için dummy değişkenler 1, diğer yıllar için 0 alınmaktadır.

Çoklu regresyonda Dummy =D7: 1971-1972 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D7 + β_3(D7xDLOGGSMH)			
(1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8148	-15,9747	0,000
DLOGGSMH	0,9699	78,7568	0,000
D7	19,9006	0,8439	0,401
(D7xDLOGGSMH)	-5,1744	-0,8459	0,400
R² = 0,98	DW = 1,95	Prob(F) = 0,000	

Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından 12 Mart askeri müdahalesinin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 4. 3. 12 EYLÜL ASKERİ İHTİLALİNİN TÜRKİYEDEKİ SAVUNMA HARCAMALARINA ETKİSİ

12 Eylül 1980 de gerçekleştirilen askeri ihtilal sonrasında 1982 yılında anayasanın kabulü ve 1983 yılında da ihtilal sonrası ilk genel seçimlerin gerçekleştirilerek sivil yaşama geçilmesi sebebiyle; 1980-1982 periyodunda ihtilalin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açıp açmadığı istatistiksel analize tabi tutulacaktır. Bu çerçevede dummy değişken 1980-1982 dönemi için 1 diğer yıllar için 0 olarak kabul edilecektir.

Çoklu regresyonda Dummy =D8: 1980-1982 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D8 + β_3(D8xDLOGGSMH)			
(1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8179	-16,1400	0,000
DLOGGSMH	0,9711	78,4183	0,000
D8	-12,6123	-1,2012	0,233
(D8xDLOGGSMH)	2,4995	1,1951	0,236
R² = 0,98	DW = 1,97	Prob(F) = 0,000	

Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından 12 Eylül askeri ihtilalinin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 4. 4. ASKERİ İHTİLAL VE MÜDAHALERİNİN TOPLU OLARAK TÜRKİYE'DEKİ SAVUNMA HARCAMALARINA ETKİSİ

Bu kısımda önceki üç kısımda ayrı ayrı analize tabi tutulan askeri ihtilal ve müdahale dönemlerinin, toplu olarak savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya neden olup olmadığı analiz edilecektir. Bu çerçevede dummy değişken 1960-1963,1971-1972,1980-1982 dönemleri için 1 diğer yıllar 0 olarak alınacaktır.

Çoklu regresyonda Dummy =D9: 1960-1963,1971-1972,1980-1982 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1$DLOGGSMH + β_2D9 + β_3(D9xDLOGGSMH)			
(1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,8147	-15,7169	0,000
DLOGGSMH	0,9710	77,5643	0,000
D9	0,0546	0,1774	0,859
(D9xDLOGGSMH)	-0,0246	-0,3273	0,744
R² = 0,98	DW = 1,97	Prob(F) = 0,000	

Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından bütün askeri ihtilal ve müdahalelerin toplu olarak ele alınması durumunda da savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

III. 4. 5. SAVAŞ DÖNEMLERİ İLE ASKERİ İHTİLAL VE MÜDAHALERİNİN TOPLU OLARAK TÜRKİYE'DEKİ SAVUNMA HARCAMALARINA ETKİSİ

Bu üst kısımda bütün savaş dönemleri ile askeri ihtilal ve müdahale dönemlerinin toplu olarak savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya neden olup olmadığı analiz edilecektir. Bu çerçevede dummy değişken 1939-1945,1950-1953,1960-1963,1971-1972,1974-1979,1980-1982,1990-1991 dönemleri için 1 diğer yıllar 0 olarak alınacaktır.

Çoklu regresyonda Dummy =D10: 1939-1945,1950-1953,1960-1963,1971-1972,1974-1979,1980-1982,1990-1991 arası 1 diğer senelerde 0 değerini almaktadır.

DLOGSAV = $\beta_0 + \beta_1 DLOGGSMH + \beta_2 D10 + \beta_3 (D10 \times DLOGGSMH)$			
(1925 1999) n=74			
Açıklayıcı Değişken	Katsayı	t değeri	Prob
Sabit terim	-0,88536	-14,7732	0,000
DLOGGSMH	0,9788	72,4250	0,000
D10	0,1873	1,5014	0,137
(D10xLOGGSMH)	-0,0475	-1,5122	0,135
R² = 0,98	DW = 2,04	Prob(F) = 0,000	

Model istatistik olarak anlamlı fakat dummy değişkenlerin katsayıları anlamlı olmadığından bütün savaş dönemleri ile askeri ihtilal ve müdahalelerin toplu olarak ele alınması durumunda da savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya sebep olmadığı sonucuna varılmıştır.

IV. SONUÇ

Dört savaş ile üç askeri ihtilal ve müdahale dönemi için tek tek, savaş dönemleri toplu olarak, askeri ihtilal ve müdahale dönemleri toplu olarak ve bütün dönemleri ayrıca toplu olarak 10 ayrı istatistiksel model ile incelenmiştir. Bu çerçevede;

Genel olarak düşünülenin aksine Peacock – Wissemancı sıçramalı artış ve üst blokta tutunma hareketi yaklaşımı Türkiye’de gerçekleşmemiştir. 1939-1945 döneminde gerçekleşen anlamlı yapısal kırılma ise Peacock – Wissemancının tezini Türkiye için kesinlikle teyit etmemektedir. Çünkü Grafik 2’de görüleceği üzere II. Dünya Savaşında savunma harcamalarında yaşanan sıçrama, arazi karakterli olup savaşın bitiminde yeni üst blokta tutunmasına sebep olmamış ve savaşın bitiminde uzun dönemli yatay trende geri çekilmiştir.

Türkiye’de savaş dönemlerinin savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya neden olup olmadığı konusunda yapılan istatistiksel analizlerde;

- Kore, Kıbrıs, Körfez savaşlarında olduğu gibi, kısmi çaplı savaşlarda savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açabilecek boyutta hareketliliğin gerçekleşmediği sonucuyla karşılaşılmaktadır.
- Türkiye’de Peacock-Wissemancı yaklaşımla hareket eden araştırmacıların, yoğun ilgisini çeken askeri müdahale dönemleri açısından da savunma harcamalarında da anlamlı bir yapısal kırılmayla karşılaşılmamaktadır
- Genel çaplı savaşların, savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya imkan tanıyacak boyutta şiddetli dalgalanmaya yol açtığı ve buradan hareketle de II. Dünya savaşına doğrudan katılmaması karşısında dahi Türkiye’de savunma harcamalarında anlamlı bir yapısal kırılmaya yol açması sebebiyle; genel çaplı şiddetli bir savaşın Türkiye’yi doğrudan yada dolaylı olarak etkilemesi zorunluluğunun mevcut olduğu sonucuyla karşılaşılmaktadır. Bu nedenle de Amerika Birleşik Devletleri öncülüğünde başlatılan 2. Körfez savaşının Türkiye deki savunma harcamalarında sıçratma etkisine sahip olmadığını öngörmek mümkündür.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKBULUT., Esin Yalçın “Harcamaların Sıçramalı Artışı Tezi: Askeri Darbelerin Kamu Harcamalarının Artış Trendi Üzerindeki Etkiler”, s., 245-259, **Maliye Araştırma Konferansları**, İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını, Yayın no: 3694/542/77, İst, 1993.
- BROCHIER, Hubert, Pierre TABATONİ., **Mali İktisat**, (Çev: Ahmet ERDAŞ), İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, Yayın no: 1712/303/48, İstanbul, 1971, s., 57 vd.
- CLAUSEWITZ, C.V., **Savaş Üzerine**, (çev: H.Fahri ÇELİKER), Özne Yayınları, İstanbul, 1999, s. 20.
- ÇİFTÇİ, Murat; “AB’nin Genişleme Sürecinde Aday Ülkelerin Uyum Sorunu”, (M.Ü. S.B.E yayınlanmamış yüksek lisans tezi), İstanbul,2001, s.32.
- ÇİFTÇİ, Murat; “Dünyada ve Türkiye’de 1980 Sonrası Savunma Harcamalarının Gelişimi”, (M.Ü., S.B.E, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2001, s.,6 vd.
- ÇİFTÇİ.,Murat “Neoliberal Akımların Kapitalizmin İngiltere Dinamikli Gelişimi; Bazlı Analizi ve Modern Ekonomik Yapıyı Açıklama Kabiliyeti Üzerine Düşünceler”, s., 1- 4, **İSEAD Sosyo-Ekonomik Analiz Dergisi**, Sayı:1 , İstanbul, 2000, s., 3.
- DICKEY, D. A, FULLER, W. A. “Distribution of The Estimator of Autoregressive Time Series With a Unit Root”, **Journal of The American Statistical Association**, 1979, c. 74.
- ECKSTEIN, Otto, **Public Finance** (Second Edition), Prentice-Hall Inc, Englewood Cliffs, New Jersey, 1967, s., 6-7.
- ERDEM, Turhan; Çağımızda Savunma Hizmetleri ve Halk, **Kara Kuvvetleri Dergisi**, Sayı:48, Ankara, Kasım 1987,s.,55.
- GUJARATI, DAMODAR; **Temel Ekonometri**, (Çev: Ümit Şenesen, Gülay Günlük Şenesen), Litaratür Yayıncılık, Ekim 1999 : s.726.

- HART., Liddell; **II. Dünya Savaşı Tarihi II**, (Çev: Kasım BAĞRIÇIK), 3. Baskı, YKY Yayınları, İstanbul, 2000, s.,741 vd.
- KENEDY., Paul; **Yirmibirinci Yüzyıla Hazırlanırken**, (Çev: Fikret ÜÇCAN), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1999, s-, 198.
- KORKMAZ, Esfender; **İktisadi Gelişme ve Mali Sistem**, 3. baskı, Filiz Kitapevi, İstanbul, 1998, s.,5-6
- KOUTSOYIANNIS A., **Ekonometri Kuramı**, (Çev: Ümit-Gülay ŞENESEN), Teknik Üniversite Matbaası , İstanbul, 1992
- MACHIAVELLI, Niccolo, **Prens**, (Çev: Tekin TEKSOY), 2. Baskı, Oğlak Yayınları, İstanbul, 2000, s., 128 vd
- ÖNDER., İzzettin; “Türkiye’de Kamu Harcamalarının Seyri: 1927-1967”, **İ.Ü. İktisat Fakültesi Yayını**, Yayın No: 1925/330, İstanbul 1974,s.,24,27
- PEACOCK., Alan T., WISSEMAN., Jack, **The Growth of Public Expenditure in the United Kingdom**, Princeton University Press, Princeton, 1961.
- SCHMÖLDERS, Günter; **Vergi Teorisi**, (Çev: Salih TURHAN), 4. Baskı, İ.Ü. İktisat Fakültesi Maliye Enstitüsü Yayını, Yayın No: 2149/374155, İstanbul, 1976, s.,112
- STIGLITZ, Joseph E; **Kamu Kesimi Ekonomisi**, (Çev: Ömer Faruk BATIREL), 2.Baskı, M.Ü. İ.İ.B.F: Yayını, Yayın No: 549/396, İstanbul, 1994, s., 378
- T.C. Maliye Bakanlığı (1997)., **Maliye Bakanlığı 1997 Yılı Bütçe Gerekçesi**, Ankara.
- T.C. Maliye Bakanlığı (1999)., **Maliye Bakanlığı 1999 Yılı Bütçe Gerekçesi**, Ankara.
- T.C. Maliye Bakanlığı (2001)., **Maliye Bakanlığı 2001 Yılı Bütçe Gerekçesi**, Ankara.
- T.C. Maliye Bakanlığı (1993), **Savunma ve Güvenlik Hizmetleri (1924-1993) Ödenek ve Harcamaları** Ankara, Eylül 1993.
- TEKİN Mustafa, ÇAĞLAYAN Ebru, **Excel ile Temel Ekonometri**, Der Yayınları, Yayın no:361, İstanbul, 2003.

HAM VERİLER								
Sene	SAV	GSMH	sene	SAV	GSMH	sene	SAV	GSMH
1924	39.5	1204	1949	566.3	9054	1974	15302.3	427098
1925	74.4	1526	1950	475.4	9694	1975	20054.6	535771
1926	65.8	1651	1951	505.5	11644	1976	26348.4	674986
1927	78	1471	1952	643.9	13389	1977	35414.9	872894
1928	74.4	1633	1953	735.2	15607	1978	43516.4	1290723
1929	70.9	2073	1954	873.9	15915	1979	79253.6	2199520
1930	66.9	1581	1955	1218.7	19117	1980	184826.8	4435153
1931	61.1	1392	1956	1052.2	22047	1981	251184	6533596
1932	48.5	1171	1957	1162	29310	1982	269340	8735010
1933	51.1	1141	1958	1505.5	35000	1983	403083.1	11551860
1934	64.9	1216	1959	1901.3	43670	1984	578518.4	18374840
1935	70.1	1310	1960	1912.5	46664	1985	832878	27796757
1936	77.5	1695	1961	2400.2	49536	1986	1234744.1	39369505
1937	89.9	1807	1962	2570.9	57593	1987	1627297	58564782
1938	95.7	1896	1963	2903	66801	1988	2529392	100582185
1939	168.5	2063	1964	3256.4	71313	1989	5097234	170412370
1940	286.4	2403	1965	3410.5	76726	1990	9110286	287254233
1941	318.5	2992	1966	3853.2	91419	1991	16074415	452425400
1942	491.6	6196	1967	4294.2	101481	1992	30506020	779076500
1943	568.8	9232	1968	4749.2	112493	1993	53561000	1369339135
1944	582.9	6685	1969	4738.9	124893	1994	107725000	2706262470
1945	262.9	5470	1970	5533.1	147776	1995	205133000	5457902663
1946	394.8	6858	1971	8025.7	192602	1996	400479000	9937696971
1947	519.8	7543	1972	8877.4	240809	1997	878994000	19619095938
1948	525	9493	1973	11444.4	309829	1998	1617888000	36122554825
						1999	2841694000	78242496023

DEFLATÖR									
SENELER DEGERLER	1924	1925	1926	1927	1928	1929	1930	1931	1932
	1	1.1238	1.0286	1.0515	1.0508	1.0975	0.8188	0.6629	0.6251
	1933	1934	1935	1936	1937	1938	1939	1940	1941
	0.5260	0.5285	0.5872	0.6167	0.6473	0.6205	0.6316	0.7739	1.0747
	1942	1943	1944	1945	1946	1947	1948	1949	1950
	2.1069	3.4799	2.6541	2.5644	2.4367	2.5727	2.7943	2.8054	2.7468
	1951	1952	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959
	2.9242	3.0045	3.1481	3.3086	3.6824	4.1169	5.0764	5.7995	6.9535
	1960	1961	1962	1963	1964	1965	1966	1967	1968
	7.1841	7.4767	8.1867	8.6572	8.8799	9.2635	9.8555	10.4987	10.9105
	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
	11.7004	12.6972	14.9012	16.4246	19.8905	25.9513	31.4427	36.2451	44.9326
	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
	65.9230	115.7762	219.5410	305.4357	406.6058	512.2756	760.9608	1163.4334	1577.9004
	1987	1988	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995
	2105.9798	3574.3897	6272.4156	9888.0592	15738.7746	25731.8969	43063.7607	89257.3473	167045.6205
	1996	1997	1998						
	297356.4635	538864.4179	944724.0761						